

Klarspråk från Regeringskansliet

Språkspalter – ett urval

K

REGERINGSKANSLIET

Innehåll

Här sker viktiga ting – om ske-sjukan	1
Förkortningar på gott och ont	2
Kvinnan tige i författningen?	3
Nå fler läsare med bättre disposition	4
Några svårstavade ord	5
Klarspråk behövs i vårt mångspråkiga Sverige ..	6
Falukorv är gemenare än Asienkrisen	7
Den lurige ordklassen?	8
Enkla och klara EU-texter – är det möjligt?	9
Åren går och språket består?	10
Studiumet av en mediainventarie	11
Sin eller hans? Knepigare än många tror	12

Här sker viktiga ting – om ske-sjuka

Substantivsjuka har väl de flesta hört talas om, men ske-sjuka...? I bl.a. författningstexter, kommittédirektiv och propositioner stöter jag ofta på meningar med verbet ske, där saker och ting verkar hända och ske på något magiskt vis. Ofta är meningarna också tunga, krångliga och allmänt svårbegripliga.

Substantivsjuka och ske-sjuka hänger ihop. Med substantivsjuka menas att man gör om verb till substantiv. Några exempel: *måla* blir *utföra måleriarbeten*; *böta* blir *erlägga böter*; *städa* blir *verkställa städningen*. Ett kort verb har blivit flera ord – ett substantiv och ett verb. Verben i substantivfraserna har en vidare, vagare betydelse. Smaka på de kärnfulla *måla*, *böta* och *städa* och jämför dem med de mer obestämda *utföra*, *erlägga* och *verkställa*.

Vad är då ske-sjuka?

Det är när man använder ske, nästan som en joker, i stället för ett konkret, talande verb. De flesta verb görs om till substantiv och som verb används *ske*.

Några exempel:

- Utbetalning av utdelning på nya aktier får inte ske innan ökningen av aktiekapitalet har registrerats.
- *Utdelningen på nya aktier får inte betalas ut ...*
- Inför utfärdandet av de nya reglerna kommer en informations-satsning att ske.
- *När de nya reglerna börjar gälla kommer vi att informera de personer som...*
- Överförande kan ske mot den dömdes vilja.
- *Dömda kan mot sin vilja få av-tjäna sitt straff i sitt hemland.*
- Är det fråga om utländsk säkerhetspersonal som medföljer vid statsbesök eller liknande eller som ansvarar för personers säkerhet vid internationell luftfart, skall samråd ske med UD.
- *Ansvarig polismyndighet (?) skall samråda med UD om det gäller ...*

- I samband med expedieringen till KU sker också vid behov en genomgång mellan ...
- *Om det behövs går vi igenom frågan tillsammans med x och y i samband med att den expedieras till KU.*
- Av kommittéförordningen följer att redovisningen skall ske i ett eller flera betänkanden.
- *x skall redovisas i ett eller flera betänkanden, vilket följer av ...*
- Gäller avtalet en tjänst vars fullgörande sker med hjälp av ett medel för distanskommunikation...
- *Om avtalet gäller en tjänst som utförs med hjälp av mobiltelefon, ...*

Varför används ske så flitigt?

Det är lätt och praktiskt att använda ske i en mängd sammanhang där det kan vara svårt att använda mer mörkfulla verb. Många av texterna i Regeringskansliet handlar om saker som inte är så konkreta och påtagliga. Skribenten framträder sällan och genom att låta saker bara ske slipper man ta ställning till vem det är som ska göra det man skriver om.

Vilket intryck ger då en text späckad med ske-fraser? *Ske* signalerar bland annat att texten kan vara

- viktig, seriös, saklig, pålitlig
- opersonlig, obefolkad, stel, ålderdomlig
- komplicerad, krånglig, svårbegriplig, oklar, luddig
- abstrakt, teoretisk, mastig
- diplomatisk, oprecis.

Det finns ju också en rad synonymer till *ske*, som också förekommer rikligt. Exempel på synonymer: *utföras*, *göras*, *vidtas*, *verkställas*, *företas*, *bedrivs*, *äga rum*, *genomföras*, *åstadkommas*. Även om dessa syno-

nymer inte alltid gör att texten blir så mycket bättre blir den ju i alla fall lite mer varierad.

Får man inte använda ske då?

Självklart går det bra att använda ske. Om meningen är klar och entydig finns det inget som hindrar att vi använder ske, eller någon synonym. En mening som *Tillbakaressan sker på lördag* är det absolut inget fel på. Fast det låter ju både enklare, trevligare och ledigare att skriva exempelvis *Vi reser hem igen på lördag*. Texten blir dessutom oftast mustigare, mer konkret och får mer liv om vi använder verb som *betalar*, *skriver*, *prövar*, *granskar*, *kontrollerar*, *beställer*, *lagstiftar* i stället för att vi substantiverar dessa och plockar in ske. Det beror dock på sammanhanget vilket skrivsätt man väljer.

I nästa exempel *Registrering har skett av inbetalda avgifter* är det oklart vem som har registrerat och vem som har betalat in. I det här fallet är det inte lämpligt att använda en ske-fras. Mycket tydligare är det att skriva *Vi har registrerat de avgifter du har betalat in*.

Det finns förstås också en rad mer eller mindre fasta uttryck och talesätt där ske används. Några exempel: Hur kunde det ske?; På det fjärde ska det ske; Ske Din Vilja; Mycket sker i det tysta; Bäst som sker; Det som ska ske det sker; Skall ske.

Låt en varningsklocka ringa

Om du märker när du läser igenom de texter du skriver att "Hoppsan! Det var många ske!" kan du ju prova att byta ut några av dem. Använd någon synonym till ske eller – ännu bättre – lös upp substantiveringen och använd detta verb direkt. Om det handlar om att *påverka*, *bedöma*, *kontrollera* osv. skriv det i stället för *påverkan sker*, *bedömning sker*, *kontroll sker*.

Avslutningsvis kan vi ju fundera på vad följande mening betyder *Verifiering skall ske genom att kontrollera den mikrobiologiska renheten på aktuella ytor*.

Eva Olovsson
Språkexpert i Regeringskansliet

Förkortningar på gott och ont

Vissa företeelser i världen breder ut sig i en rasande fart. Hit hör skräp i e-posten, dokusåpor och ... bokstavsförkortningar. Vi kan knappast läsa ett enda dokument längre som inte innehåller ett stort antal bokstavsförkortningar (eller akronymer som de också kallas). Inte minst i EU-sammanhang dränks vi dagligen i bokstavskombinationer som KL, MS, RIF, QMV, ODIHR-CPRSI¹ och så vidare närmast i oändlighet.

En pressekreterare i Regeringskansliet kom en dag in på mitt rum och beklagade sig över dessa ymnigt förekommande akronymer. Jag delade helt och hållet hans uppfattning. Han undrade om man inte kunde göra någonting för att stävja detta missbruk. Lättare sagt än gjort. Men låt oss fundera på när det är klokt att använda akronymer och när det inte är det.

Friktionsfri kommunikation?

Det är fullt motiverat att använda en förkortning när den är så allmänt känd att man kan vara någorlunda säker på att läsarna förstår den. Förkortningar som FN, BNP och DN vållar knappast några problem för svenska läsare; förkortningarna EU och USA är troligtvis begripliga för alla. Kommunikationen mellan skribent och läsare fungerar här friktionsfritt och skribenten sparar tid (om än ganska lite tid).

Det kan också vara motiverat att använda akronymer om man i en och samma text måste upprepa ett långt namn flera gånger. Skriver man om UNRWA är det inte nödvändigt att skriva *United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East* varje gång. Det skulle förmodligen bara irritera läsaren.

Fler läsare än du tror

Den springande punkten är läsaren och vad läsaren kan förväntas begripa. Är du säker på att alla som ska läsa din text förstår en viss förkortning, går det naturligtvis bra att använda den. Kanske ska texten bara läsas av en person eller en begränsad skara experter. Så kan vara fallet, men ofta är läsekretsen mycket större än skribenten tror. Intresserade medborgare som vill

läsa en myndighetstext måste också ges möjligheter att begripa den. En text bör också vara begriplig på sikt. Om tio år är det kanske inte självklart att AS står för *anslutande stat* (om det ens är det i dag).

En förkortning – många betydelser

Ännu värre är det när läsaren tror sig ha förstått en förkortning när den i själva verket står för något helt annat. I takt med det ymniga inflödet av akronymer har vi också fått allt fler fall där helt olika företeelser betecknas med samma bokstavskombination. Enligt webbsidan *acronymfinder* kan t.ex. GPS beteckna fler än 30 olika företeelser. Ibland ger sammanhanget självklar vägledning, ibland inte.

Sparar förkortningar tid och plats?

Ett skäl som ofta anges för att använda bokstavsförkortningar är att det sparar tid. Men vems tid? Skribentens eller läsarens? Skribenten tjänar visserligen ett par tangenttryckningar och någon bråkdel sekund, men läsaren riskerar i stället att förlora tid på att fundera ut eller ta reda på vad förkortningen står för.

Ett annat skäl som framförs är att förkortningarna sparar plats. Sanningen är att sidantalet inte minskas nämnvärt om du använder förkortningar. Alternativet till förkortningar måste ju inte heller alltid vara det fullständiga namnet. Många gånger duger det med en kortform, t.ex. *styrelsen* som komplement till *Styrelsen för psykologiskt försvar*.

Fundera alltså alltid på om den förkortning du använder kan motiveras inför läsaren!

Hur hanteras förkortningar?

Förkortningar är naturligtvis inte

enbart av ondo. Så länge läsare och skribent är överens om vad de betyder kan de absolut vara praktiska. Då gäller det bara att använda dem på rätt sätt. Hur ska man då hantera dem? Första gången de används bör man skriva ut hela namnet med förkortningen inom parentes: *Europeiska centralbanken (ECB)*. Förekommer det ett stort antal olika förkortningar i en text kan det vara en god idé att göra en samlad ordlista över förkortningarna.

En vanlig fråga är om bokstavsförkortningarna ska skrivas med stor eller liten bokstav. Här är regelverket inte alldeles lättillgängligt. Vissa förkortningar skrivs med stor begynnelsebokstav (versalgement), vissa med enbart stora bokstäver (versalt) och vissa med enbart små bokstäver (gement).

Versalgement skrivsätt tillämpas när förkortningen har minst tre stavelser och uttalas som ett ord (alltså inte bokstav för bokstav). FN:s barnfond *Unicef* är ett sådant exempel. Versalt skrivs förkortningar som uttalas bokstav för bokstav, som *LAEA*, den engelska förkortningen av Internationella atomenergiorganet (International Atomic Energy Agency).

Gement, slutligen, skrivs ord som inte längre i första hand uppfattas som bokstavsförkortningar. Typiska exempel på detta är *laser* och *radar*. I den här kategorin är det dock svårt att dra gränser. Det finns ofta olika uppfattningar om när ett ord förlorat sin bokstavskaraktär. Både *aids* och *hiv* räknas i dag till kategorin och även sars bör nu tillhöra denna gemena grupp.

Läs mer: Myndigheternas skrivregler

Bengt Baedecke

Språkexpert i Regeringskansliet

Kvinnan tige i författningen?

"Mannen som makthavare är norm i det officiella språket. Förutom att det låter illa hjälper denna typ av skrivningar till att konservera föreställningar om hur samhället skall se ut. Språket bör inte spegla otidsenliga fördomar om kvinnors och mäns roller."

Detta är ett citat ur en av de motioner om ett könsneutralt författningsspråk (1994/95:k503) som kom under 90-talet. Det motionären menar med konserverande skrivningar är typen "Om en elev uppför sig olämpligt skall läraren uppmana honom att ändra sitt beteende". Ett honom som rimligtvis syftar på både pojkar och flickor. Och motionären fortsatte uppgivet: "Riksdagen har vid flera tillfällen behandlat frågan om könsneutralt språk. Anvisningar finns. Ändå ser allting ut precis som det brukar." Konstitutionsutskottet avlog motionen eftersom man ansåg att de riktlinjer som finns i Regeringskansliet för språket i lagar och andra författningar var tillräckliga och man utgick ifrån att de beaktas. Vilket var precis motsatsen till motionärens uppfattning om hur det gick till.

Följs de riktlinjer som finns?

I 24 år har det funnits riktlinjer¹ om att skriva könsneutralt i författningar, det vill säga att inte använda han (honom, hans) när man talar om både män och kvinnor. Kan det vara sant att ingenting har hänt? Svaret måste bli både ja och nej. Det har hänt en del men inte tillräckligt mycket. Det är svårt att med en rimlig arbetsinsats undersöka hur det verkligen står till med hur riktlinjen om könsneutralitet följs. Ett sätt är att i rättsdatabaserna söka på förekomsten av författningar med han (honom, hans) respektive hon (henne, hennes). Då får man fram att hon (henne, hennes) förekommer i 317 gällande författningar medan han (honom, hans) förekommer i 1128. För tre år sedan gjorde fil.dr. Hans Landqvist i Göteborg en undersökning av då gällande författ-

ningar och fann att hon (henne, hennes) förekom i 367 författningar. Bruket av hon ser alltså inte ut att öka. Det kan i bästa fall betyda att man har hittat ännu bättre sätt att få texterna könsneutrala än att använda han eller hon. En mörkare tolkning är att han fortfarande väljs slentrianmässigt. I Några riktlinjer för författningsspråket kan man läsa att kritiken mot att använda han (honom, hans) som ersättningsord för substantiv som betecknar både män och kvinnor bör beaktas. Ofta går det att använda han eller hon om det inte återkommer många gånger i en text men många han eller hon kan göra en text klumpig.

Hur kan man lösa problemet?

Men det finns även andra sätt att skriva könsneutralt. Eftersom problemet med han kontra hon bara finns i singular är ett användbart sätt att skriva i plural. Det gjorde till exempel Kommunallagsgruppen i förslaget till ny kommunallag (Ds 1988:52) där man valde att skriva ett lagförslag utan att någonstans använda bara han när man avsåg både män och kvinnor. I stället för att skriva "Den som inte är svensk medborgare har rösträtt endast om han har ..." skrev man "Utländska medborgare har rösträtt endast om de har ..." Det finns ytterligare en kringgående strategi som kan användas när inte de andra fungerar. Den går ut på att skriva på ett sätt så att man helt undviker personliga pronomen. Då kan det bli så här: "Justitiekanslern har rätt att få alla begärda upplysningar" i stället för "Justitiekanslern har rätt att få alla de upplysningar han eller hon begär". Just det här blev ju inte så dumt, men att ta bort personliga pronomen resulterar lätt i ett ganska stelt språk.

Mer trycksvärta, mer huvudbry?

Om det nu är så krångligt att skriva könsneutralt, vore det inte lika bra att fortsätta att använda han? Skulle det verkligen vara så stötande? Ofta försvaras användningen av han som beteckning för både män och kvinnor med att det har använts så i svenskt lagspråk "sedan urminnes tider". Men, upplever vi det verkligen som könsneutralt? En liten undersökning av professor Ulf Teleman antyder att vi kanske inte gör det. Han lät 16 studenter spontant illustrera följande mening: "Vi var på en trevlig fest, men värdinnan var sträng och sa att om någon ville röka så måste han göra det utomhus fastän det blåste och regnade." Det var 4 studenter som ritade en rökare med obestämd könstillhörighet, 2 ritade en kvinnlig rökare och 10 stycken ritade en manlig rökare. Det kanske är att gå för långt att dra en direkt parallell till juridisk prosa, fast varför inte? Här och där går det fortfarande trögt att skriva nya författningar könsneutralt. Följande mening från Tystnadspliktskommitténs betänkande 1975 är värd att upprepas: "Att man på detta område genomför en språklig jämställdhet har enligt TK ett så stort principiellt värde att man, i avvaktan på att man finner en helt tillfredsställande lösning, får godta vissa språkliga försämringar, en viss ökning av mängden trycksvärta i författningstexterna och en ökning av huvudbryet för dem som skriver texterna." Låt oss gå ett steg till. Vi skriver jämställt med bibehållen god språklig kvalitet!

Katarina Lindqvist
Språkexpert i Regeringskansliet

Nå fler läsare med bättre disposition

De allra flesta skribenter strävar förmodligen efter att deras texter ska bli lästa och förstådda.

Merparten skriver väl också under på att en välplanerad text med klar och överskådlig struktur är en förutsättning för lyckad kommunikation med läsaren.

Ändå finns det gott om betänkanden där dispositionen snarare försvårar än underlättar för läsaren att förstå innehållet och att hitta det som han eller hon söker efter.

Många dispositioner är helt enkelt inte läsvänliga.

Nyligen publicerades rapporten *Kvalitet i utredningsväsendet – utveckling och tillämpning av en modell för att bedöma kvaliteten på kommittéarbeten*. I rapporten undersökte Kim Forss och Marie Uhrwing kvaliteten i 20 betänkanden som blev färdiga under 2001. Forss och Uhrwing fann bland annat att bara 45 procent av de undersökta sou:erna disponerades på ett sätt som lätt ger läsaren en översikt över analys och förslag. De fann även att 19 av 20 betänkanden var skrivna för att läsas från pärm till pärm, något som knappast överensstämmer med verklighetens användning av sou:er.

Vad vill läsarna veta?

När man ska disponera huvudtexten i ett betänkande är det lämpligt att ställa sig frågan: Vad vill läsarna veta? Oftast ska ju betänkanden fungera som underlag för beslut och då finns det många som sitter och väntar på att få veta vad utredningen kommit fram till. Även om läsarna har olika behov är rimligen de flesta mer intresserade av förslagen i det nya betänkandet än vad andra utredningar dragit för slutsatser under årens lopp. Det är också lämpligt att fundera över vad läsarna *inte* vill veta. Många betänkanden tyngs i dag av fakta som är av mindre betydelse för andra än dem som deltagit i utredningen. Många väljer tyvärr också att återge sitt eget utredningsarbete från början till slut utan att sovra särskilt mycket i materialet, och åsidosätter på så sätt läsarens krav på effektiv prosa. En sådan disposition är bara motiverad om läsarna i första

hand måste känna till arbetsgången eller kontrollera metoden.

Vad får förslagen för konsekvenser?

När läsarna vet vilka förslag utredningen lämnat är de förmodligen också intresserade av de följder förslagen kommer att få. Hur höga blir kostnaderna? Hur ska förslagen genomföras? Och när och av vem? Är fördelarna så stora att de motiverar kostnaderna?

Vilka alternativ finns?

När läsarna känner till konsekvenserna kan det vara lämpligt att ta upp alternativen till förslagen. På samma gång kan man ta upp dagens situation på området. Efter detta vill läsarna kanske veta hur kommittén kommit fram till sin lösning, vilka metoder som använts och liknande. Mindre viktigt bakgrundsmaterial kan med fördel placeras i slutet av betänkandet eller som en bilaga. Det är också möjligt att dela upp ett betänkande i två volymer: en med förslagen och deras konsekvenser och en med bakgrundsfakta, statistik etc.

Disposition för resultatnriktade betänkanden

Den som skriver ett betänkande som kommer att innehålla en rad förslag kan alltså välja att redovisa ett förslag i taget enligt den här modellen:

1. Förslag (resultat eller lösning)
2. Konsekvenser
3. Alternativ till förslaget
4. Metod
5. Bakgrund

Disposition för kartläggning

Men alla kommittéers uppdrag är inte att komma med förslag. Ibland ska arbetet resultera i en kartläggning av ett område. Då kan man till exempel välja att disponera huvudtexten så här:

1. Vad man kartlagt.
2. Vad man fann, alltså det huvudsakliga resultatet av kartläggningen.
3. En redovisning av det kartlagda området för område.

Boktips för den intresserade

Det finns naturligtvis flera olika sätt att disponera en betänkandetext. Vissa ämnen kan till exempel presenteras i form av förutsättningslösa problemanalyser där olika alternativ vägs mot varandra innan kommitténs slutsats presenteras. För dig som vill läsa mer finns det flera böcker som kan ge inspiration. I *Kommittéhandboken*s tionde kapitel kan du få många matnyttiga tips. Ytterligare tips finns i boken *Att skriva bättre i jobbet* (Ehrenberg-Sundin, Lundin, Wedin, Westman). Du som är intresserad av disposition i största allmänhet kan till exempel läsa Siw Strömquists *Skrivboken*.

Eva Häggmark
Kommittéernas språkexpert

Några svårstavade ord

Så lyder rubriken till ett avsnitt i Myndigheternas skrivregler. Avsnittet innehåller en uppräkningslista av ett antal ord med vitt skilda betydelser som många människor tycker är extra besvärliga. Vad är det hos just dessa ord som gör dem svåra att hantera?

I årets sista språkspalt kommer jag att ta upp några av dessa ord, nämligen framdeles, frilansa, medlemskap, museer och öppen hjärtig. Om man vet mer om ordens bakgrund är det säkert lättare att stava rätt.

"Framdeles" måste väl vara fel? Nej, det ska se ut så!

Det påstås ibland att "noggrant" är det ord i svenska språket som oftast skrivs fel, men personligen tror jag att det är "framdeles". Ordet är väldigt svårt att få något riktigt grepp om. Vad har framdel med framtid att göra? undrar många. Ibland kan jag i och för sig också finna det märkligt att den mänskliga språkkänslan så genomgående vill förändra ordet till det egentligen lika obegripliga "framledes". Lustigt nog är faktiskt "framledes" den äldsta formen av ordet ("framledhis" på medeltidssvenska). Det var en sammansättning av "fram" och en böjningsform med anknytning till "led", som betydde väg eller sätt. Mot slutet av medeltiden ombildades emellertid ordet till det nuvarande "framdeles". Andra ord som har bildats på ungefär samma sätt är särdeles och alldeles.

Arbetar man som "frilans" eller "frilansare"?

Ett medeltida ursprung har även ordet frilans. Det var så man ursprungligen kallade en riddare som mot betalning erbjöd sig att strida för en viss herreman med sin lans eller andra vapen – en legosoldat helt enkelt. Ordets innebörd av "utan fast arbetsgivare" är förstås i dag själva kärnbetydelsen. Det tillhörande verbet "frilansa" har i sin tur lett till ordet "frilansare". Det är korrekt bildat och finns upptaget i Svenska Akademiens ordlista, men behövs egentligen inte. När man förstår ordets ursprung blir det lätt

att se varför normalformen är "en frilans – flera frilansar". Motsvarande uttryck, "free lance", finns på engelska. Det finns naturligtvis ingen anledning att använda det uttrycket i stället för det svenska. Ordet kan också användas i många sammansättningar, till exempel "frilansskribent" och "frilansjournalist". Självklart är det inte rätt att skriva "frilandsjournalist", som jag såg här omdagen i ett pressmeddelande. Att fri press, fria länder och journalister hör ihop är en annan sak!

Vad har "medlemskap" och "museer" gemensamt?

Förutom att båda börjar på samma bokstav får de båda väldigt ofta ett tecken för mycket. Enligt korrekturavdelningen på en av våra största morgontidningar är det till och med så att "medlemskap" är ett av de ord som allra oftast stavas fel. Felet här är förstås att ordet kan få ett "s" för mycket. Sammansatta ord har som bekant ofta ett "s" i sammansättningsfogen: "medlemssiffra" och "medlemsstat" är korrekt bildade ord. De består av ordet medlem och ytterligare ett ord med självständig betydelse. Det gör inte "medlemskap". Ordet tillhör i stället gruppen avledda ord, som kan sägas bestå av ett självständigt ord och en ändelse. Exempel på vanliga avledningsändelser är -are (tapetserare), -else (kungörelse), -dom (barndom), -het (barnslighet) och just -skap. Ändelsen används bland annat i orden vänskap och främlingskap. Det överflödiga tecken som drabbar "museer" är inte en bokstav utan en accent. Lyckligtvis är dock reglerna för hur accenttecken används i svenskan både enkla och begripliga. Om ett ord (som är ett lånord) i sin grundform slutar på ett tryckstarkt "e" och då har en akut accent över detta "e", behåller ordet sin accent i

alla sina böjningsformer. Exempel på sådana ord är "kafé", "kommitté" och "europé", som alltså skrivs "kaféer", "kommittéer" respektive "européer" i flertal. Men grundformen av "museer" är ju "museum", som inte har många likheter med "kafé". Här gäller motsvarande regel – om det inte finns någon accent i grundformen, skall den inte finnas i böjningsformerna heller.

"Öppen hjärtig" kan man vara utan att vara "hjärtlig"

Eftersom ordet hjärtlig är så vanligt vore det ju egentligen konstigt om det aldrig skulle smyga sig in i "öppen hjärtig" och förvandla det till "öppenhjärtlig", som inte anses korrekt. Adjektivändelserna "-lig" och "-ig" är dessutom båda vanliga. Ordet öppenhjärtig är bildat till uttrycket "med öppet hjärta". I ord som bildas av sådana uttryck som innefattar ett adjektiv (öppet) och ett substantiv (hjärta), är ändelsen "-ig" vanligast. På liknande sätt bildas till exempel. "mångårig" (jämför "ärlig") och "flerspråkig" (jämför "språklig"). Det som är riktigt förargligt med att förvanska ordet öppenhjärtig är förstås att hjärtlighet och öppenhjärtighet faktiskt kan stå i bjärt kontrast till varandra. Om man är hjärtlig visar man enligt Svensk ordbok "...varma och uppriktiga känslor". Den som är öppenhjärtig är enligt samma ordbok en person "som inte döljer sina åsikter, särskilt kritiska sådana". Att blanda dessa två ord är alltså inte särskilt lyckat. Med detta vill jag, naturligtvis hjärtligt, önska en God jul och ett Gott Nytt År!

Anne-Marie Hasselrot
Språkexpert i Regeringskansliet

Klarspråk behövs i vårt mångspråkiga Sverige

Alla medborgare har rätt till samhällsinformation. Personer med andra modersmål än svenska får inte ställas utanför det öppna samhället. Därför måste myndigheternas information göras tillgänglig även för dem som inte kan svenska så bra. Hur detta ska gå till diskuterades på seminariet Klarspråk för alla – i ett mångspråkigt Sverige den 24 maj. Åsikterna var många.

Utgå från invandrarnas behov

Se inte invandrarna som en enda grupp, uppmanar Integrationsverket. Det är egentligen bara en sak som alla invandrare har gemensamt – att de har lämnat sitt land och bosatt sig i Sverige. Många känner inte till hur det svenska samhället fungerar. Om samma information ska nå både infödda svenskar och invandrare, får innehållet inte bara vara riktat till de infödda. För att samhällsinformationen ska angå invandrarna måste den utgå från deras behov. Fråga dig: Vilken nytta har de av informationen? Vad vill de veta? Utgå också från mottagarnas egna referensramar. En person som har invandrat till Sverige har inte samma förhållande till Hasseåttage eller till pensionssystemet som en infödd. Först när informationen berör den egna situationen blir den intressant. Man måste också leva sig in i invandrarnas situation på ett psykologiskt plan. Carlos Decker-Molina, från Sveriges Radios invandrarredaktion, menar att det finns fem stadier i en invandrades liv: förälskelse (allt fungerar bra i det nya landet), längtan (tillbaka till hemlandet), paranoia (svenskarna ser mig inte – de är rasister), regression (jag tar inget ansvar) och till sist uppgörelse (stanna i det nya landet eller flytta till hemlandet). Konsten är att nå alla, oberoende av i vilket stadium de befinner sig.

Skriv på lätt svenska

Det är klokt att skriva information på så kallad lätt svenska, anser Information Rosenbad. Att skriva på lätt svenska är inte att vara begriplig i största allmänhet, utan innebär en anpassning av textens innehåll,

språk, utseende och bilder. Texter på lätt svenska är skrivna med vanliga och vardagliga ord som de flesta människor kan förstå, medan ovanliga ord förklaras. Meningarna är ofta korta och bildspråk och liknelser saknas, eftersom de kan vara svåra att förstå för en ovan läsare. Texten är luftig, bokstäverna är lite större än vanligt och bilderna beskriver samma innehåll som texten. Läs mer om detta på LLstiftelsens webbplats www.llstiftelsen.se. Även många infödda svenskar är glada att få information på lätt svenska. Ca 25 % av alla vuxna i åldern 16–65 år klarar inte grundskolans krav på läs- och skrivförmåga. Äldre, invandrare och personer med kort utbildning är överrepresenterade bland dem. Läs mer på www.lasrorelsen.nu. För invandartidningen Sesam är lätt svenska något annat, menar Jolin Boldt. Sesam skriver på enkel svenska, men väjer inte för att beskriva en komplicerad verklighet. Som hjälp ger man ordlistor med idiomatiska uttryck som inte finns i ordböcker. För att kunna förklara skattesystemet eller Migrationsverkets regler på ett begripligt sätt utgår skribenterna från läsarnas referensramar. Eftersom lättlästa texter vänder sig till läsare med väldigt olika förutsättningar, är det viktigt att noggrant välja vilken stil och nivå som är bäst.

Översätt till de stora invandarspråken

En del invandrare lär sig snabbt svenska, andra inte. Om texten översätts till några av de språk som talas av många invandrare, når den betydligt fler än om den bara skrivs på svenska. De största språken bland

dem som bor i Sverige och är födda i ett annat land är finska, arabiska, spanska, persiska, bosniska, serbiska och engelska. En engelsk översättning når många människor från till exempel Indien, Pakistan, Uganda och Kenya. En fransk översättning når invandrare från flera afrikanska länder. Låt en professionell översättare översätta texten, råder Information Rosenbad. Översättning är ett yrke – det räcker inte med att ha språket som modersmål.

Informera inte bara på papper

Utnyttja andra kanaler för att nå ut med informationen – webb, TV och radio till exempel. Ibland är muntlig information bäst för grupper som har en stark muntlig tradition i sina hemländer. Då är det bra att samarbeta med tolkar, hemspråklärare och invandrarorganisationer. Projektet Medborgarterminal har ställt ut 140 datorer på 100 platser i Sverige (bland annat i en tvättstuga i Rinkeby) för att nå ut till medborgare som annars inte söker samhällsinformation på webben. Läs mer på www.medborgartorget.nu. David Novotny, från den lokala TV-kanalen Öppna Kanalen i Göteborg, menar att myndigheterna borde använda sig av TV mer. Han anser att TV bättre än någon annan informationskanal kan förmedla samhällsinformation med känslor. Carlos Decker-Molina försöker förklara, berätta lite utförligare och "bygga en bro mellan hemlandet och det nya landet" när han ger invandrare samhällsinformation i radion. Det är inte alldeles lätt att förklara "sjuk-kassa", "centralvärme" och "arbetslöshetskassa" för lyssnare som inte har sådant i sina hemländer. Med ganska enkla medel kan vi alltså göra samhällsinformationen tillgänglig för dem som inte kan svenska så bra. Klarspråk behövs i vårt mångspråkiga Sverige.

Maria Sundin

Sekreterare i Klarspråksgruppen

Falukorv är gemenare än Asienkrisen

Många av frågorna till språkexperterna handlar om stora och små bokstäver eller versaler och gemener, som vi också kallar dem. Gemenerna, de små, vanliga bokstäverna, är som de allra flesta av oss människor: alldeles vanliga, väldigt många och helt outhärliga i uppgiften att tillsammans skapa en helhet. Versalerna däremot syns mer, är betydligt färre men inte mindre outhärliga i sin uppgift att vara lite särskilda i läsarens ögon.

Självklara fall

Vad är det då som får lillfingret eller något annat för ändamålet passande finger att trycka ner shift-tangenten för att åstadkomma en versal? Ja, regler finns det, och vi kan nog de viktigaste utan att ens behöva tänka efter. Men komplicerande nog finns det både undantag från reglerna och situationer där det inte alls är självklart hur reglerna ska tillämpas. Låt oss avverka självklarheterna först. Vi ser till att en ny mening börjar med versal liksom att egennamn som Ida, Kristianstad och Japan förses med en stor begynnelsebokstav för att markera att de är just namn. Det där gick ju enkelt. Nu kan vi närma oss de mer besvärliga situationerna. Här tänker jag behandla några av de frågor som dykt upp på senaste tiden. Mer finns att läsa i Myndigheternas skrivregler (Ds 2001:32).

Kortformen är inte alltid ett namn

Långa namn som Organisationen för det globala nätverket för vattenfrågor kan man av bekvämlighets-skäl behöva benämna med en kortare form. Det gäller särskilt i en text där namnet återkommer ofta. En knepighet kan vara att bestämma om kortformen är ett namn som ska skrivas med stor begynnelsebokstav eller om den bara är ett vanligt ord. Just Organisationen för det globala nätverket för vattenfrågor blir rätt och slätt organisationen, vilket är både naturligt och oproblematiskt så länge det bara talas om en organisation i texten. Kom bara ihåg att skriva organisationen med litet o i början. Argumentet att det är just den här specifika organisationen som åsyftas och att man därför av artighetsskäl borde upphöja ordet

organisation till ett namn måste avfärdas. Skulle vi följa den principen fick vi alldeles för många versaler som slogs om läsarens uppmärksamhet. Andra kortformer som är av alltför allmän karaktär för att ses som namn är rådet, unionen och kommissionen. När du använder dem som kortform för Europeiska unionens råd, Europeiska unionen respektive Europeiska kommissionen ska du skriva dem med liten begynnelsebokstav.

I flerordiga namn beror det på

Grundprincipen för flerordiga namn är att det första ordet i namnet skrivs med stor begynnelsebokstav (Förenta nationerna, Europeiska unionen). I och med att jag nu skrev grundprincipen anar du genast att det också kommer undantag. Rätt. Om det första ordet är stiftelsen, föreningen eller liknande kan även andra ordet börja med versal (Stiftelsen Industrifonden). Dock gäller inte det om andra ordet är en preposition (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering). Namn på lagar skrivs med gemen begynnelsebokstav, vilket det inte verkar vara någon större tvekan om. Däremot tycks det inte vara lika bekant att namn på konventioner, traktater och liknande också inleds med liten bokstav.

Asienkrisen och falukorven

När den första delen i en sammansättning är ett geografiskt namn är huvudregeln att den första bokstaven blir en versal. Detta gäller till exempel när man skriver Asienkrisen för att beteckna den finanskris som startade i Asien sommaren 1997, eller Rysslandskrisen för den som tog fart i Ryssland året efter.

Däremot gäller det inte för exempelvis falukorv som inte alls behöver vara en korv som stoppats i Falun. Den kan vara tillverkad i Göteborg eller Karlskrona och ändå kallas falukorv. Den geografiska kopplingen har alltså försvunnit och därmed också namnkaraktären och behovet av versal. Likaväl som att den geografiska kopplingen kan försvinna kan kopplingen till en specifik person försvinna i sammansättningar med personnamn. Ett exempel på det är ordet röntgenstrålar. Det är hundra år sedan Wilhelm Conrad Röntgen fick det allra första nobelpriset i fysik för att ha upptäckt de banbrytande strålarna han fått ge namn åt. I dag är röntgen mer en teknik än namnet på en person och skrivs alltså med gemen begynnelsebokstav. Nobelpris är ju också en sammansättning med ett personnamn. Det är dessutom ett exempel på att det inte är avgjort en gång för alla om namnkaraktären finns eller inte. I en äldre version av riksdagens skrivregler ansågs namnkaraktären vara borta hos nobelpriset och rekommendationen var litet n. Nu syns allt oftare "Nobelpriset" och i Svenska skrivregler (Svenska språknämnden) finns det med bland exempel på sammansättningar med egennamn som skrivs med stor begynnelsebokstav. Kan det möjligen bero på att personen Nobel blivit mer aktuell på senare år? Hans liv har bland annat dramatiserats på film och uppmärksammades mycket när priset hundraårsjubilerade. Uppenbarligen kan namnkaraktären försvinna och sedan återkomma. När du hamnar i valet och kvalet om en sådan här sammansättning har kvar sin namnkaraktär eller inte, föreslår vi att du väljer att skriva med gemen begynnelsebokstav. Det är sällan fel. Och det är aldrig fel att rådgöra med någon av språkexperterna.

Katarina Lindkvist
Språkexpert i Regeringskansliet

Den lurige ordklassen?

–Tredje adverb, sade Bull i TV:s julkalender häromåret och tände ett ljus för tredje advent. De flesta av oss har nog ändå en klarare bild av advent än av ordklasser i allmänhet och adverb i synnerhet ...

Ämnet för denna språkspalt är ändå en ordklass: adjektiv. Adjektiv är ett namn på ord som säger något om andra ord (substantiv): "en omfattningsrik proposition". Böja dem kan man också: "den omfattningsrika propositionen". Men hur böjer man de här då: den andre/andra föräldern, den juridiske/juridiska personen?

Problemet beror bland annat på skillnader i talspråket i olika delar av landet. De som har sina språkliga rötter i södra Sverige tycker att a-formen bara kan syfta på kvinnor, medan e-formen är användbar både om män och i en generell, neutral betydelse. För folk i Mälardalen och norröver är i stället e-formen den uttalat maskulina, medan a-formen både kan syfta på kvinnor och användas neutralt. Det finns även en skriftspråklig, stilistisk skillnad mellan formerna. E-formen har oftast en högtidlig, officiell klang ("ädle riddare", den brittiske premiärministern"), medan a-formen känns ledigare och oftare används i vardagliga sammanhang ("lilla gubben").

Alltså blandas vår uppfattning om talspråkligt och skriftspråkligt, om rätt och fel i en enda röra. Resultatet blir osäkerhet. Men några regler och råd finns ändå.

Regler när man syftar på en bestämd person

- Vid alla sakord har adjektivet a-form. Det heter alltså "den debatt-

glada idésprutan" (eftersom spruta är ett sakord), oavsett om man syftar på Mona Sahlin eller Björn Rosengren.

- Neutrum, eller t-ord, får alltid adjektiv med a-form, även om det är en man som åsyftas: "det nya statsrådet Lars-Erik Lövdén".

- Vissa tjänstetitlar och beteckningar av typen "förste bibliotekarie", "förste vice ordförande" böjs alltid med e-form, även när den titulerade är en kvinna (undantag: vid feminina former, till exempel "första kokerska").

- Ord som har -e respektive -a i stammen ändras förstås inte form. Man kan inte skriva "den äkte mannen", "den långväge gästen", "före dette ambassadören", eftersom äkta, långväga och detta är oböjliga. Och det heter givetvis "den starkare parten" och "den medföljande maken". Just dessa oböjliga adjektiv kan man utnyttja som kryphål i tveksamma fall: Välj inte mellan "förre/förre hyresgästen" utan välj till exempel tidigare.

Råd när man syftar på vem som helst

- När adjektivet står självständigt (utan substantiv efter), används oftast e-formen: "den enskilde", "den ansvarige". Men prova gärna att formulera om "den språkvårdsansvarige/a på myndigheten" till "den som är språkvårdsansvarig ..."

- Adjektiv som ofta står självständigt tenderar att få e-form även före ett substantiv: "den enskilde medborgaren". (A-formen är dock också relativt vanlig.) Adjektiv som mer sällan står självständigt, får ofta a-form: "den andra föräldern", "den berörda ledamoten".

- Bestämningar till orden människa och person har i regel a-form: "den lilla människan", "den juridiska personen".

- När substantivet syftar på något som inte alltid eller inte säkert är en person, är a-formen att föredra: "den offentliga arbetsgivaren", "den berörda parten".

Om dessa regler, råd och kryphål ändå inte räcker till, är a-formen bäst. Den kan i värsta fall verka talspråklig, medan e-formen i värsta fall kan vara felaktig. Just den överdrivna tron på e-formens korrekthet leder ibland till direkta felaktigheter. Man finner dem ofta på tidningarnas sportsidor: "den svenske häcklöperskan Ludmilla Enqvist", "den alltid like glade basen (NN)". I det sista exemplet är det ju bara adjektivet som kan böjas med -e eller -a.

Förlåt? Vilken ordklass "lika" är? Fråga Bull!

Stina Malmberg

Språkexpert i Regeringskansliet

Enkla och klara EU-texter – är det möjligt?

I flera sydliga EU-länder är det en befärd tanke att myndighetstexter ska kunna läsas och förstås av medborgare. De skrivs av experter för experter. Vi i Norden har en annan tradition. Därför känner vi inte alltid igen oss när vi läser de svenska översättningarna av texter som författats inom EU.

Hur ska vi då bete oss? Anpassa oss till EU-kulturen eller försöka påverka den? Det var temat för Nordiska språkrådets konferens som hölls i Bryssel i månadsskiftet november/december. Knappast någon ville slå sig till ro med sakernas tillstånd.

En ny meddelelseskultur behövs!

Den danske EU-parlamentarikern Frode Kristoffersen talade sig varm för en ny meddelelseskultur! Under sina fyra år i parlamentet har han tydligt kunnat se "två Europa": institutionernas Europa och befolkningarnas Europa. Särskilt i språkligt avseende.

– Det finns 11 medlemsspråk men oftast skrivs det på ett tolfte, EU-språket, som man skulle behöva ett bra lexikon för att förstå, sa han. Det är rimligt att institutionerna börjar närma sig befolkningen i stället för att befolkningen ska behöva närma sig institutionerna!

Det fanns stor enighet på konferensen, där nordiska EU-parlamentariker, tjänstemän, översättare, juristlingvister och språkvårdare hade samlats. Enighet om att det är alldeles nödvändigt att skriva klart, kort, enkelt och effektivt för att kostnaderna för översättningarna inte ska bli orimliga, för att demokrati, öppenhet och rättssäkerhet inte bara ska bli tomma ord.

Det går inte

Men det fanns också pessimistiska röster från bland annat juristling-

vister och översättare.

– Det går inte att göra en bra översättning om grundtexten är snårig och oklar och hur i all världen ska vi kunna påverka skribenterna inom våra institutioner?

De ansåg också att det är viktigare att få samstämmighet mellan de elva språkversionerna än att försöka översätta till normal, idiomatisk svenska, finska eller danska. Den så kallade punktregeln, som innebär att en mening i källspråket måste motsvaras av en mening i det språk man översätter till, är en regel som man inte kan frångå av praktiska skäl. I rättsakter görs nämligen hänvisningar till meningar och en sådan hänvisning måste träffa samma mening på alla språk.

Hinder är till för att övervinnas

Varför då inte ändra tekniken och hänvisa till stycken i stället för till meningar?

Det gjorde man i Finland redan i mitten av 80-talet, kunde språkvårdarna berätta. En lång mening på finska görs nu om till flera korta på svenska, när det behövs. Det borde väl gå inom EU också?

Astrid Thors, finländsk EU-parlamentariker, efterlyste också parallelltexter vid ändringar.

– Det är ett grundläggande fel i lagstiftningsarbetet i EU att man inte får såväl den nuvarande lydelsen som den föreslagna när det föreslås ändringar i rättsakterna. Man får ju

ingen överblick!

Visst, det finns massor av hinder för klarspråk inom EU. Men är inte hinder till för att övervinnas?

Attitydförändring är kanske det svåraste. Vi i Norden tycker att det är en rättssäkerhetsfråga att våra tulltjänstemän kan förstå de tullbestämmelser de ska tillämpa. I exempelvis Italien finns uppfattningen att lagarna ska skrivas så otillgängligt och snårigt som möjligt, så att juristerna har utrymme för tolkning – tulltjänstemännen får väl nöja sig med ett eller annat cirkulär.

Men demokrati- och rättssäkerhetsaspekter vinner terräng. Det finns rörelser som motsvarar det nordiska klarspråksarbetet – i England, Tyskland, Frankrike, Belgien, Spanien och Italien. Samtidigt med den nordiska konferensen pågick en klarspråkskonferens i Rom om ett enklare myndighetsspråk.

Det finns alltså all anledning att ta upp frågan om ett klart och enkelt EU-språk i ett större sammanhang, där alla medlemsstater kan delta. Den här konferensen var bara en början. Det finns ett genuint nordiskt intresse och en vilja att samarbeta för att påverka. Så visst är det möjligt att få klara och enkla EU-texter – bara man vill!

Barbro Ehrenberg-Sundin
Språkexpert i Regeringskansliet

Åren går och språket består?

"Rektor vid Kungl. Universitetet i Uppsala gör veterligt, att studeranden N.N. som med prästbevis styrkt sig vara född den x januari 19xx och anmält sig skola ingå i Östgöta nationsförening, efter företeende av vederbörligt studentbetyg nedanskrivne dag härstädes blivit såsom student inskriven; Och varder hon i anledning härav erinrad om sin skyldighet att, så länge hon vid universitetet såsom studerande sig uppehåller, ställa sig till noggrann efterrättelse Kungl. Maj:ts nådiga statuter för rikets universitet samt vad om den universitetet tillkommande disciplinära myndighet över de studerande och övrigt rörande universitetets angelägenheter är stadgat.

Uppsala i Kungl. Universitets kansli den 4 september 1961

Torgny Segerstedt"

Detta är mitt studentbrev från anno 1961. Nog låter det pampigt. Men fasligt ålderdomligt. Meningarna är byggda enligt gängse kanslispråkligt mönster. Där finns inskjutna satsler mellan viktiga satsdelar, egendomlig ordföljd och osvenska grammatiska konstruktioner som det skulle ta lång tid för dagens studenter att analysera. Mina tankar går osökt till gammal lagtext.

Lever kanslistilen än?

Hur ser det då ut i författningar i dag? Hur mycket av kanslistilen lever kvar där?

Låt oss titta närmare på tre paragrafer som behandlar ett och samma ämne. De är hämtade från lagen om nyttjanderätt till fast egendom (1907), jordbalken (1971) och förslaget till ny hyreslag (1991).

1907

11 § Är ej i rätt tid lägenheten utrymd av den, som skall avflytta, njute hyresgästen för den tid han är i mistning av lägenheten eller del därav skälig avkortning å hyran. Var der ej efter det hyresvärden om förhållandet underrättats hindret genast undanröjt, njute hyresgästen skadestånd, där icke hyresvärden visar, att uppehållet ej kan tillräknas honom såsom försummelse; hyresgästen äge ock rätt att efter ty i 10§ sägs uppsäga avtalet.

1971

14 § Är lägenheten ej utrymd i rätt tid av den som skall avflytta, har hyresgästen rätt till skälig nedsättning i hyran för den tid han ej kan

nyttja lägenheten eller del därav. Undanröjes hindret icke genast efter det att hyresvärden underrättats om förhållandet, äger bestämmelserna i 11§ om rätt för hyresgästen att uppsäga avtalet på grund av brist i lägenheten motsvarande tillämpning. Hyresgästen har även rätt till ersättning för skada, om hyresvärden ej visar att hindret icke beror på hans försummelse.

1991

3 kap. 3 § Om den som ska flytta inte har utrymt lägenheten i rätt tid, har hyresgästen rätt till skälig sänkning av hyran för den tid han inte kan använda lägenheten eller en del av den.

Hyresgästen får säga upp hyresavtalet, om hyresvärden inte ser till att lägenheten kan tillträdas genast efter det att han fått meddelande om att tillträdet hindrats av att lägenheten inte varit utrymd. —

Hyresgästen har rätt till skadestånd, om hyresvärden inte visar att hindret inte beror på hans försummelse.

De tre paragraferna skiljer sig åt, men bara på en ytspråklig nivå. Ordföljden har med varje version gjorts normalare, bl.a. genom att tyskinspirerade konstruktioner med predikatet i slutet av satsen har försvunnit. Verbens konjunktivformer (njute, äge) är borta. Ord och fraser har moderniserats något. Men meningslängden och själva uppbyggnaden är i stort densamma. Det finns mer att göra!

Nyskapande behövs

Det borde finnas mer tid (och intresse) för nyskapande! Särskilt i projekt där man ska arbeta om författningar eller skriva helt nya. Där är det ju möjligt att pröva nya skrivsätt, som bättre motsvarar nutida krav på läsbarhet.

Författningsspråkets modernisering pågår visserligen för fullt, men den går långsamt. Språkliga ändringar görs bara i den del av författningen som ändras i sak, vilket innebär att bara vissa paragrafer eller stycken ändras. Mer rejäla ingrepp i strukturen och meningsbyggnaden finns det då sällan utrymme för.

En mobilisering av krafterna för ett klart och enkelt författningsspråk är särskilt viktigt nu när EU:s franska lagstil smyger sig på och för oss tillbaka till gamla tiders meningsbyggnadsideal. Eller vad sägs om följande exempel ur en på måfå vald EG-förordning:

"För att undvika eller dämpa de skadliga effekter som import av vissa av de i artikel 1 angivna produkterna kan ha på gemenskapsmarknaden, skall import av en eller flera av dessa produkter till den i artikel 11 föreskrivna tullsatsen, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 11.2, bli föremål för betalning av en tilläggsimporttull om de villkor som är en följd av artikel 5 i det jordbruksavtal som ingåtts i överensstämmelse med artikel 228 i fördraget inom ramen för de multilaterala handelsförhandlingarna i Uruguayrundan är uppfyllda, utom när importen inte riskerar att orsaka störningar på gemenskapsmarknaden eller effekterna skulle bli oproportionerligt stora i förhållande till det uppställda målet."

Barbro Ehrenberg-Sundin
Språkexpert i Regeringskansliet

Studiumet av en mediainventarie

Rubriken är en liten provkarta över problemen att böja ord som slutar på -ium. Med korrekt böjning heter det "studiet av ett medieinventarium", om man mot förmodan vill säga något sådant. Jag benar här upp problemen.

Både vanliga och ovanliga ord

Det finns i svenskan sammanlagt något hundratal ord som slutar på -ium. Många av dem är sällsynta ämnesnamn (nielsbohrium, samarium) eller fackord (astrolabium, remedium). Andra beskriver mer vardagliga företeelser och är därmed långt vanligare (akvarium, aluminium, decennium, stadium). Ordtypen kommer ursprungligen från latinet. Den är fortfarande produktiv i svenskan, dvs. den används vid bildandet av nya ord (delfinarium).

De vanligaste böjningarna

Nå, hur böjer man orden då? Det absolut vanligaste sättet kan illustreras med akvarium som i singularis bestämd form böjs akvariet och i pluralis akvarier. Vid sammansättning skriver man akvarie (eller så

saknas uppgift i ordlistan om formen vid sammansättning). Det andra vanliga böjningsmönstret har t.ex. aluminium, som böjs aluminiumet, aluminium (någon pluralform finns inte).

Massmedier och andra medier

Vid sidan av dessa två stora grupper finns flera mindre, med skiftande böjningsmönster. Ett sådant är medium, som är ensamt i sin grupp. Det korrekta sättet att böja ordet är som i exemplet akvarium, dvs. mediet, medier, medie-. Dessutom förekommer den latinska pluraländelsen -a, vilket ger formen media.

En inventarie?

En osäkerhet som man kan spåra är grundformen hos vissa av de vanliga orden på -ium. Man kan ibland

se former som ett solarie, ett stipendie, en inventarie. Exemplet en inventarie är särskilt intressant. Ordet har där en överförd betydelse: en person som "alltid" har funnits på en viss plats. Ordet används mest i pluralis (inventarier) eller i sammansättningar (inventarieförteckning), som ju inte ger någon fingerisning om genus. Dessa två faktorer – den överförda betydelsen av en person och den sällsynta singularformen ett inventarium – har nog starkt bidragit till att många språkbrukare har gått i fällan att säga en inventarie om någon som suttit länge på samma stol ...

Stina Malmberg
Språkexpert i Regeringkansliet

Sin eller hans? Knepigare än många tror

Tycker du att det kan vara knepigt ibland att välja mellan sin och hans (hennes, dess)? Då är du i gott sällskap. Frågan hur dessa pronomen ska användas är kanske den mest omstridda i hela den svenska grammatiken. Regler finns det, men de är inte alltid helt lättillgängliga och det händer att regel står mot regel. Bäst är därför att hålla sig till några få klara regler och att välja en annan formulering, när läsarna trots allt kan tänkas tolka fel.

Huvudregeln är enkel: Sin syftar på subjektet i satsen.

"Mannen erbjöd henne sin sitt-plats."

Hans (hennes, dess) syftar på ett annat ord än subjektet eller på subjektet i satsen i före.

"Han räckte flickan hennes väska."

"Författaren berättade glädjestrålning att hans nya bok nu hade kommit ut."

Det finns dock en tendens att vid passiv konstruktion använda hans i stället för sin, särskilt när den som utför handlingen uppträder i satsen.

"För hans senaste bok rosades författaren däremot förbehållslost."

Rätt eller fel? Fråga hellre: Klart eller oklart för läsarna?

Valet mellan sin och hans

En satsvärdig ordgrupp har ett eget underförstått subjekt, ett tanke-subjekt. Den är en sats i satsen och kan lätt göras om till en egen sats:

"Hon såg honom sätta sig på sin stol." ("Hon såg att han satte sig på sin stol.")

I en sådan ordgrupp syftar sin på tankesubjektet och hans på ett annat ord i satsen.

"Polismannen tillät kvinnan att tillbringa väntetiden i sin bil."

"Polismannen erbjöd kvinnan att tillbringa väntetiden i hans bil."

"Fadern fann den bortsprungna flickan sovande i sin säng."

"Fadern fann den bortsprungna flickan sovande i hans säng."

– efter prepositioner

Efter prepositionen med avgörs valet mellan sin och hans (hennes, dess) av vad man vill uttrycka:

"Tavlan föreställer kejsarinnan Eugénie med sina hovdamer."

Hovdamerna är här en del av subjektet och med kan tolkas som omgiven av.

"Bakom bolagets varsel om lock-out står Arbetsgivareföreningen med dess stora resurser."

Resurserna är här inte uppenbart en del av subjektet och med kan snarast tolkas som och.

När ordgruppen innehåller en s.k. oäkta preposition (på grund av, med

hänsyn till, tack vare) händer det att regeln om syftningen inom ordgruppen sätts ur spel:

"Med hänsyn till hans duglighet för övrigt bör han få behålla sitt uppdrag." (Om man tar hänsyn till hans duglighet för övrigt ...)

– i satser med jämförelseled

Jämförelseled inleds av som eller än.

"Hon träffade mig oftare än hennes syster (träffade mig)."

"Hon träffade mig oftare än sin syster."

Vill du veta mer?

Om detta axplock av regler inte skulle tillfredsställa kunskapstörsten, kan du fördjupa dig i "Sin eller hans?" i Erik Wellanders Riktig svenska och i "Bruket av sin och hans" i Åke Åkermans Modern svenska, Språk och stilfrågor.

Gertrud Berglund
Språkexpert i Regeringskansliet

t

Häftet innehåller ett urval språkspalter som publicerats i Regeringskansliets interntidning, Klara, före detta Klaraposten.

Regeringskansliets språkexperter hjälper handläggarna att skriva enklare och tydligare svenska, främst i författningstexter.

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

Granskningsenheten
Adress: 103 33 Stockholm
Tfn: 08-405 10 00